

Horváth Géza*

„A szeretet semmi más, mint a legmagasabb természetpoézis”

Novalis szeretetfelfogása
a regények regényében,
a *Heinrich von Ofterdingen* című
regénytörökben**

„Romantisieren ist nichts als eine qualitative Potenzierung”

(*Fragments*, 1799–1800)

Novalis 1799 utolsó heteiben és 1800 első hónapjaiban írja meg *Heinrich von Ofterdingen* című romantikus fejlődésregénye első részét – alig négy hónap alatt, miközben elkészül a *Himnuszok az éjszakához* két változata és számos részletes technológiai beszámoló, s miközben több magán- és hivatalos utat tesz, és felkészül egy nagyobb szászországi geológiai kutatóútra. A regényt Novalis tudatosan Goethe *Wilhelm Meisters Lehrjahre* (1795/1796) egyik korai ellenreakciójának szánja, ugyanolyan méretben, ugyanolyan tipográfiával akarja kiadni ugyanannál a kiadónál, a berlini Unger Verlagsnál, mint ahogyan és ahol Goethe művelődésregénye megjelent. Végül is a regény első és egyetlen teljesen befejezett része a költő halála után, 1802 januárjában lát napvilágot Friedrich Schlegel közvetítésével, Ludwig Tieck utószavával, Schleiermacher kiadójánál, Georg Andreas Reimernél. Ennek kézírata nem maradt fenn.

Novalis Goethe regényével ellentétben a romantikus művész fejlődésregényét akarja megalkotni, a regények regényét, a végtelen és nyitott, tökéletes romantikus műformát.

* A szerző a Szegedi Tudományegyetem Germán Filológiai Intézetének egyetemi docense; horvath.geza56@gmail.com

** A szöveg alapját képező előadás 2012. április 20-án hangzott el A Goethe-kor érzelmelmélete című szegedi konferencián. A konferencia létrejöttét az OTKA „Affektivitás a filozófiában” (K 81576) című kutatási projektje támogatta.

A kora romantika kedvelt formája a fragmentum, a töredék, amely megfelel a Friedrich Schlegel által a híres 116. *Athenäum*-töredékben, a kora romantika manifesztumában megfogalmazott poétikai elvárásoknak, miszerint a romantikus poézis progresszív univerzális poézis, mely állandó mozgásban (*Werden*) van, befejezett soha nem lehet, mert a végtelent képtelen véges formában, teljességében megragadni. Ezért paradox módon a befejezetlen, töredékes forma tudja azt töredékességében leginkább érzékeltetni. Novalis egyik híres fragmentuma – aki szerint Friedrich Schlegellel ellentétben a töredék nem sündisznóhoz hasonló, kerek és szúrós forma, hanem a pillanatnyi, művészi inspirációt, a *Witz*-et, hivatott kifejezni, mely további gondolatfolyamokra serkent – jól szemlélteti a *Heinrich von Ofterdingen* alapvető törekvését is: „Die Philosophie ist eigentlich Heimweh – *Trieb überall zu Hause zu seyn*”¹, vagyis: „A filozófia voltaképpen honvágy – ösztönző erő, hogy mindenütt otthon legyünk” – írja Novalis a *Das allgemeine Brouillon* 857. aforizmájában.

Az Ofterdingen-regény a szerző szándékát tekintve nem töredéknek készült, hanem egy, az úgynevezett valóságos földi szférából (*Dasein*) kiinduló, a transzcendenciában (*Sein*) folytatódó, egyre magasabb szinten ismétlődő cselekménysorozatban, különböző alakokban fellépő protagonisták fejlődéstörténetét mutatta volna be, melynek középpontjában Heinrich, a romantikus költő prototípusa áll. Ebben a formában a regény tehát nem töredék lett volna, hanem egy, a végtelenre nyitott műalkotás, mely eszmei szempontból mégiscsak rokon a végtelent végességében megragadni-érezékeltetni kívánó fragmentummal.

A regény Novalis elképzelése szerint, melyet nem Tieck utószavából, hanem elsősorban Paul Kluckhohn és Richard Samuel kritikai kiadásának apparátusában rekonstruált vázlattöredékek alapján ismerhetünk, a regény három strukturális egységből állt volna, és magasabb szférában ott végződött volna, ahol elkezdődött:

1. A várakozás (*Die Erwartung*)
2. A beteljesülés (*Die Erfüllung*)
3. A megdicsőülés (apoteózis vagy transzfiguráció, *Die Verklärung*).

A hármas tagolású műből az első rész jelent meg végleges alakjában, a második részből csupán az első fejezet maradt fenn töredékesen. Ha ebből nem rekonstruálható is a teljes szövegkorpusz, a költői szándék a töredékes szöveg alapján tökéletesen nyomon követhető. Röviden: Heinrich útja a poé-

¹ Vö. Das Allgemeine Brouillon. Materialien zur Enzyklopädistik 1798/99. In Paul Kluckhohn – Richard Samuel (Hrsg.): Novalis: *Schriften. Die Werke Friedrich von Hardenbergs*. Zweite, nach den Handschriften ergänzte, erweiterte und verbesserte Auflage in vier Bänden und einem Begleitband. Dritter Band, Das philosophische Werk II. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1960, 434.

zis – a romantikus poézis – felé, mert az Ofterdingen alapján véve egy szakrális iniciáció a progresszív és univerzális poézis birodalmába a mágikus idealizmus eszközével, amely az emberben, illetve az ember és a világmindenség között feszülő/fennálló realitás, idea és fantázia poláris rendszerének dinamikus egyensúlyát hivatott megteremteni.

A szöveg szerkezetét meghatározza a hármas tagolás, ami többszörösen ismétlődve megjelenik többek között a „szent család” alakjában (apa–anya–gyermek), a kör, illetve a felfelé haladó spirális fejlődés, az úton levés (*Werden*: keresés, vándorlás, zárandoklás) a szent cél, az örök haza (*Sein*) felé, a szeretetteljes vágyakozás vagy elvágódás (*liebevollte Sehnsucht, Fernweh*), a motivikus és emblematikus ismétlődések (álmok, történetek, alakok stb.), illetve a polaritás a:

- külső ↔ belső
- ébrenlét ↔ álom
- tudatos ↔ tudattalan
- nappal ↔ éjszaka
- észak (józan, polgári, rideg Eisenach) ↔ dél (érzéki, meleg, művészet, Augsburg, Welschland)

– múlt ↔ jövő (aranykor – /barbarizmus/ – aranykor)
 ellentéppárok között, és a köztes-lét, az átmenet, a „*Dämmerung*”, a derengés állapota, melyben médiumok (*Mittler*): többek között szentek, szerető, álom és főleg a – romantikus – költő, aki egyúttal mágus, jövendőmondó látnok, próféta, törvényhozó és orvos, mintegy közvetítő szerepet töltenek be a két szféra között.

Az első rész cselekményszerkezetét egy konkrét út alkotja: a húszesztendőes Heinrich – aki még soha nem hagyta el atyai városát és annak szűkebb környékét, az észak-tübingi Eisenachot, anyjával és néhány kereskedő társaságában hajnali szürkületkor (*Dämmerung*) útra kel anyai nagypajához a délszaki Augsburgba, ahol megismerkedik Kligsohrral, a költőfejedelemmel, és eljegyzi, majd örökre frigyre lép annak leányával, a csodálatos Mathildével. Ez a rész Klingsohr mitikus meséjével végződik. Ez a mese alkotja az átmenetet (*Übergang*) a második részbe, amely Astralis, Heinrich és Mathilde első csókjából született sziderikus és androgün, isteni megváltó gyermekének költeményével kezdődik, és Heinrich mint szent zárandok útjával folytatódik egy magasabb szférában, ahol találkozik Zyanével,² aki elkíséri Sylvesterhez, aki nem más, mint az az idegen, aki a regény előtörténetében mesél Heinrichnek a kék virágról, és aki azonos a bányással, illetve a remetességbe vonult egykori lovaggal, Friedrich Barbarossával és Schwaninggal, Heinrich anyai

² Zyane búzavirágot jelent, és a nevében rejlő színével is utal a kék virágra, amit Heinrich az álmában pillant meg, és aminek a nyomába szegődik.

nagyapjával is.³ A második rész és a regény Sylvester és Heinrich beszélgetése közben szakad meg.

Az első és második részben bemutatott út – egyúttal a költővé válás útjának – főbb állomásai vázlatosan a következők:

I. rész: *A várakozás*

- az álom: álom az álomban: a *kék virág*, az apa álma (1. fejezet);
- a kereskedők első története: *Arion: a poézis hatalma* (2. fejezet);
- a kereskedők második története: *Atlantis: a poézis és a szeretet hatalma* (3. fejezet);
- a lovagvárbán: *harc* (keresztes háború, *Abendland*) + napkeleti költészet, *szeretet*, tolerancia, béke, *Morgenland*, Zulima) (4. fejezet);
- a bányász (J. Böhme): *tapasztalat* és *magány* (Friedrich von Hohenzollern, az egykori lovag, majd később eremita): *innere Betrachtung* az élettapasztalat és bölcsesség birtokában – Ezek a *történetírás* feltételei (5. fejezet);
- Augsburg: nagypapa + Klingsohr + Mathilde (6. fej.);
- reggeli és eljegyzés a szabadban (7. fej.);
- *Klingsohr és Heinrich a költészetéről és a szeretetről* (8. fejezet);
- *Klingsohr meséje: Fabel* (fantázia, költészet) segítségével *Eros* (szeretet) és *Freya* (béke) uralmával és *Phönix* és *Fabel* oltalma alatt újra létrejön az – immár – örök aranykor (9. fejezet).

II. rész: *A beteljesülés*

- Astralis költeménye;
- Zyane elkíséri Heinrichet Sylvesterhez;
- Sylvester és Heinrich beszélgetése.

Az első rész első fejezetének elején Heinrich hajnaltájban félálomban visszaemlékezik az idegenre, akitől először hallott a kék virágról, majd álomba szenderül, és álmában újra elszenderedvén megpillantja a kék virágot, amely egy tó szélén lebeg a vízen, és kék szirmai közül egy finom leányarc tekint rá. Ekkor felébreszti anyja. Kiderül, hogy Heinrich apja fiatal korában mint iparos legény vándorútján Rómában megismerkedett egy öreg emberrel, akinél álmában látott egy virágot – a kék virágot, bár a virág színére eleinte nem emlékszik. Az öreg kéri, látogassa még később is, és figyelmezzon álmára Szent Iván napján, de az apa nem hallgat rá, hanem hazasiet, hogy elvegye szerelmét, Heinrich „névtelen” anyját. Álmában látja, amint gyermekük szár-

³ Ez egy példa az időben, térben és létmódozatokban különböző szinteken és alakokban megjelenő protagonistákra. Hasonlóan Mária is, Friedrich von Hohenzollern napkeletről származó felesége, elhalt gyermekeik anyja az ósanya, az emberiség anyja, a Szűzanya alakváltozataiban tűnik fel a tervek szerint. A második részben Zyane közli Heinrichel, hogy anyja Mária, akárcsak Heinriché, és itt konkrétan Friedrich Hohenzollern feleségére utal, de tágabb értelemben a Szűzanyára is.

nyakon a magasba emeli őt, az apát és az anyát. Heinrich ezután indul útnak: „Johannis war vorbei”,⁴ vagyis Szent Iván napja után, álma után indul el Augsburgba nagyapjához, valójában azonban a kék virág nyomába szegődik, és mivel apjával ellentétben, akiről a második részben Sylvester azt állítja, hogy jó költő lehetett volna, ámde nem bontakoztatta ki tehetségét, nem felejt el Szent Iván éji álmát, azért annak teljesülnie is kell. Heinrich a délszaki Augsburgban fogant, tüzes bor és poézis hatására, és az apa álma, illetve foglalkozása (asztalos vagy hasonló kézműves mester) párhuzamba hozható Krisztus születéstörténetével. A Heinrich és Mathilde nászából születő Astralis már egyértelműen isteni gyermek.

A hajnali útra kelés (*Dämmerung*) és elválás a halál előérzetét kelti Heinrichben, és vágyat ébreszt benne egy maradandó, biztos világ iránt. A halál viszont a második rész elején, miután a zarándok Heinrichet Mathilde egy fa belsejéből készíti fel a további útra és a találkozásra Zyanéval, úgy tűnik fel Heinrichnek, mint az élet magasabb kinyilatkoztatása („wie eine höhere Offenbarung des Lebens”⁵). Ugyancsak a második rész felel az első rész útra kelésekor Heinrich érzésére, miszerint „er sah nach Thüringen [...] mit der seltsamen Ahnung hinüber, als werde er nach langen Wanderungen von der Weltgegend her [...] in sein Vaterland zurückkommen, und als reise er daher diesem eigentlich zu”,⁶ amikor a híres jelenetben Heinrich megkérdi Zyanét: „Wo gehen wir denn hin?”, mire a lány azt feleli: „Immer nach Hause”.⁷

A hajnali (*Dämmerung*) útra kelés bevezető részében az elbeszélő a „Dämmerung” kapcsán a következőket közli:

In allen Übergängen scheint, wie in einem Zwischenreiche, eine höhere, geistliche Macht durchbrechen zu wollen; und wie auf der Oberfläche unseres Wohnplatzes die an unterirdischen und überirdischen Schätzen reichsten Gegenden in der Mitte zwischen den wilden, unwirtlichen Urgebirgen und den unermesslichen Ebenen liegen, so hat sich auch zwischen den rohen Zeiten der Barbarei und dem kunstreichen, vielwissenden und begüterten Weltalter eine tiefsinnige und romantische Zeit niedergelassen, die unter schlichtem Kleide eine höhere Gestalt verbirgt.⁸

⁴ Novalis: Heinrich von Ofterdingen. In Paul Kluckhohn – Richard Samuel (Hrsg.): Novalis: *Schriften. Die Werke Friedrich von Hardenbergs*. Zweite, nach den Handschriften ergänzte, erweiterte und verbesserte Auflage in vier Bänden und einem Begleitband. Erster Band, Das dichterische Werk. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1960, 202.

⁵ I. m. 322.

⁶ I. m. 205.

⁷ I. m. 325.

⁸ I. m. 204. Kiemelés – H. G.

Az átmenet (*Übergang*), vagyis a derengő állapot (*Dämmerung*), akárcsak az ébrenlét és az álom, a tudatos és tudatalatti közötti állapot egy magasabb, szellemi hatalom felé mutató köztes birodalmat (*Zwischenreich*) jelöl. Az átmenet analógiájaként a földi lakhely a földalatti és földfeletti (földöntúli) kincseket rejtő vidékek, síkságok és őshegyek között, a középen helyezkedik el. A konkrét lokális képhez temporális horizont kapcsolódik: a nyers és barbár korok és a művészetekben gazdag, sokat tudó és gazdag világkorszak között, vagyis múlt és jövő között mély értelemmel rendelkező és romantikus kor helyezkedik el (jelen), mely magában hordoz egy „magasabb alakot” is. Ez a „magasabb alak” – többek között – a második részben szintén megismétlődik mint lelkiismeret (*Gewissen*), mely minden személyiség csírája, kiáltja a fájdalmat, a szükségét és nyomort, ez a legmagasabb oszthatatlanság titka, nem megmagyarázható, akárcsak a költészet, lényege a szabadság, a mester-ségbeli tudás (*Meisterschaft*) vagy uralom (*Herrschaft*), és mint közvetítő, isten földi képviselője benne lakozik minden emberben. Röviden: ez a „Gewissen” a mennyei ősember: „Das Gewissen ist der Menschen eigenstes Wesen in voller Verklärung, der himmlische Urmensch.”⁹

Az ember fejlődése ez alapján tehát szintén toposzszerűen hármas tagoltságú:

1. a gyermekkor, melyre az ártatlanság, a harmónia, a teljesség, a „virág-lét” (*Blumenexistenz*) jellemző;
2. a felnőttkor, melyben az ember gazdag lakoma maradványa, állatias szeretet, gyűjtő, emésztő lánglét, és embertelen természet (*unmenschliche Natur*) jellemzi. Ez a két állapot múlandó. Ezt követi
3. a magasabb gyermekkor, az újra meglelt Paradicsom, a halhatatlan és oszthatatlan lét.

A romantikus jelenkor embere csírájában magában hordozza a magasabb gyermekkor lehetőségét, de nem mindenki képes kifejleszteni magában azt, mint például Heinrich apja sem. Heinrichnek viszont sikerül, mivel a második részben már magasabb szinten jelenik meg, és Mathildével kötött örök nászukból megszületik Astralis. Erre utal Heinrich akkor is, amikor Mathildének az ősképről beszél: „Deine irdische Gestalt ist nur ein Schatten dieses Bildes. Die irdischen Kräfte ringen und quellen um es festzustellen, aber die Natur ist noch unreif; das Bild ist ein ewiges Urbild, ein Teil der unbekanntenen heiligen Welt.”¹⁰

Ezt a három szakaszos világkorszak-fejlődést hivatott kifejezni az ifjú dala is a kereskedők Atlantiszról szóló meséjében:

⁹ I. m. 332.

¹⁰ I. m. 289.

Er handelte von dem Ursprunge der Welt, von der Entstehung der Gestirne, der Pflanzen, Tiere und Menschen, von der allmächtigen Sympathie der Natur, von der uralten goldenen Zeit und ihren Beherrscherinnen, der Liebe und der Poesie, von der Erscheinung des Hasses und der Barbarei und ihren Kämpfen mit jenen wohltätigen Göttinnen, und endlich von dem zukünftigen Triumph der letztern [...] der Verjüngung der Natur und der Wiederkehr eines ewigen goldenen Zeitalters.¹¹

Erre a három szakaszos fejlődési sémára épül Klingsohr bonyolult, mitikus meséje is a hajdani aranykorról, az átmeneti, barbár jelenről és a visszanyert örök aranykorról, amely közvetlen átmenetet (*Übergang*) képez az első, immanens és a második, transzcendens, vagy legalábbis transzcendenciába vezető rész között.

A mese sémája:

I. ÉSZAK (csillagvilág)

Hős – Vas – Perseus

ARCTUR (király) ----- SOPHIE (bölcesség)

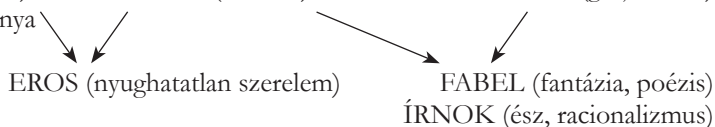

FREYA ----- EROS
(észak, béke) ---- (dél, szeretet)

II. HOLD (Az álmok birodalmának királya, Ginnistan apja)

III. „KÖZTES BIRODALOM” („ZWISCHENREICH”)

ANYA (szív) ----- APA (értelem) ----- GINNISTAN (gerjedelem)
mennyei anya

IV. ALVILÁG: „Licht und Schatten schienen hier ihre Rollen vertauscht zu haben”
SPHINX

HÁROM NÉNE (párkák)

¹¹ I. m. 225.

A mesében az északi csillagvilágban akkor szűnik meg a hajdani aranykor, amikor Sophie lemegy a köztes világba. Arctur egyedül marad lányával, Freyával a jégbefagyott birodalomban. A hős (Vas, Perseus) kardját kihajítja a világba, szilánkjai széthullanak mindenfelé, és ezzel elkezdődik a történet. A köztes birodalomban az Anya (szív) és az Apa (értelem) gyermekükkel, a csecsemő Erosszal (nyughatatlan szerelem) és Ginnistannal (gerjedelem), illetve az Apa és Ginnistan gyermekével, Fabellel (fantázia, költészet) és az írnokkal (ész, racionalizmus) egy nagy térben helyezkedik el. A háttérben oltár, mellette Sophie (bölcesség), kezében az igazság vize, melybe az írnok teleírt papírjait belemártva többnyire üresen húzza ki, vagyis a racionalizmus feljegyzései nem állják ki az igazság próbáját. Ginnistan Erosszal elmegy apjához, a Holdhoz, az álomvilágba, ahol Eros egy színjátékban megpillanthatja a jövőt. Ginnistan elcsábítja Erost. Első nászuktól szárnyas amorettek születnek, akik nyilaikkal gerjedelmet keltenek az emberekben. Közben Fabel az írnok elől lemenekül az alvilágba, ahol a párkák szövik az élet fonalát. Fabel mint a legaktívabb szereplő az alvilág és a csillagbirodalom között mozogva, Arctur segítségével legyőzi a párkákat, akiket végül Perseus tesz ártalmatlanná. Közben az írnok fellázad, megkötözi az Anyát, és kenyéren és vízen tartja az Apát. Az Anyát elégetik, a máglya tüze magába szívja a nap fényét, ami végleg kihuny, ezzel megszűnik a Nap birodalmának az uralma, vagyis a nappal és éjszaka ciklikus változása, ami az örök és változatlan aranykor előfeltétele. Az Anya hamuját Fabel segítségével Turmalin összegyűjti, és a bölcesség és igazság vizével összekeverve mindenki iszik belőle – a szív, a szeretet és az élet tehát mindenki benne lakozik. További bonyodalmak után végül Eros, kinek szárnyát Perseus elnyesi, így a mohó, érzéki szerelem higgadt szeretetté válik, felmegy az északi csillagbirodalomba, elveszi Freyát: az északi béke és a délszaki szeretet egyesülvé az új aranykor új uralkodópárja. Megszűnik a háború és a káosz, beköszönt az örök béke kora. A köztes birodalom helytartója az Apa (értelem) és Ginnistan (gerjedelem) lesz, vagyis a köztes birodalomban, nászukhoz hasonlóan, melyből gyermekük, Fabel született, a fantáziát és a poézist képviselő gyermekek fognak születni. Sophie karkötőt helyez az ifjú pár kezére, Freya a nép közé dobja a karkötőt, ami az emberek feje fölött glóriaként ragyog. Perseus sakkot nyújt át Erosnak, melybe minden háború be van zárva. A királyi trónus nászággá változik át, fölötté Phönix és Fabel, az élet fonalának új őrzője lebeg. Béke és szeretet honol és uralkodik tehát az örök tavaszban, melyre a fantázia és költészet vigyáz. Az új aranykor északon, a csillagbirodalomban jön létre az északi és déli mitológia egyesülésével. A mese és az első könyv Fabel szavaival végződik:

Gegründet ist das Reich der Ewigkeit,
In Lieb' und Frieden endigt sich der Streit,

Vorüber ging der lange Traum der Schmerzen,
Sophie ist ewig Priesterin der Herzen.¹²

Az új aranykorban egy a mindenben és minden az egyben, az álom valósággá vált, a valóság pedig álommal. Az első könyv végén a várakozás kétszeresen beteljesül: egyrészt Klingsohr meséjében, másrészt Heinrich fejlődésében, aki mennyei zárandokként folytatja útját a második könyvben.

Keine Ordnung mehr nach Raum und Zeit
Hier Zukunft in der Vergangenheit.
Der Liebe Reich ist aufgetan,
Die Fabel fängt zu spinnen an¹³

– hirdeti Astralis „A beteljesülés” elején.

Ismétlődés és fokozás a „szent család” alakzatában – az anya és az apa szerepe

A szent család toposza ugyancsak ismétlési struktúrákban jelenik meg. A toposz-jellegre utal, hogy a családtagoknak többnyire nincs nevük, és az Anya többször korán meghal, tehát a mindenkori történés idején már nincs jelen – végeredményben persze mint Mária örökké jelen lesz (lásd Klingohr meséje). Az első család tehát az első rész szövegvilágának reális szintjén: Heinrich apja (névtelen), Heinrich anyja (névtelen) és Heinrich (a leendő költő). A másik „reális” családot Klingsohr, a korán elhalt Anya és Mathilde alkotja. A reális szférából való átmenetet Heinrich, Mathilde és Astralis biztosítja. A három család sémája a következő:

¹² I. m. 315.

¹³ I. m. 318.

Apa (Heinrich anyjának apja: költészet, dél) ----- **Anya** (meghalt)

Apa ----- **Anya**
 (kézműves, észak) ↔ (költészet, dél)

Klingsohr (költészet) ----- **Mutter**

Heinrich ----- **Mathilde**

állomások: idegen (kék virág)
 kereskedők (2 történet)
 lovag (harc) ↔ Zulima (béke, költészet)
 bányász (természet)
 remete (történetírás)
 Klingsohr (költészet)
 Mathilde (szeretet)

ASTRALIS

(sziderikus, androgün, isteni gyermek)

A „szent család” – apa, anya, fiú – hármasságában a szellemi (apa) és a természeti (anya) princípiumok egymást vonzó-taszító, immanens, duális tagoltsága, a tökéletes egyes szám kettéosztottsága jelenik meg, a fiúban pedig az újra elnyert tökéletesség, az egyes és kettes számot egyesítő hármasság szimbolikája érvényesül. Ebben a rendszerben a szellem mint férfi-megtermékenyítő princípium örök és mozdulatlan, míg a természet állandó organikus változásban – születésben, halálban és újjászületésben – mint befogadó-női princípium manifesztálódik. Ezért kell meghalnia az anyának az Atlantisz-mesében, Klingsohr meséjében, Marie von Hohenzollernnek és Mathildének. A regénytörödékek végén Heinrich megkérdezi Sylvestert, miért kell meghalnia az anyának. Sylvester nem szavakkal felel, mégis egyértelmű választ ad Heinrichnek:

’Glücklicher Vater’, sagte Heinrich. ’*Euer Garten ist die Welt. Ruinen sind die Mütter dieser blühenden Kinder. Die bunte, lebendige Schöpfung zieht ihre Nahrung aus den Trümmern vergangner Zeiten. Aber mußte die Mutter sterben, daß die Kinder gedeihen können, und bleibt der Vater zu ewigen Tränen allein an ihrem Grabe sitzen?*’

Sylvester reichte dem schluchzenden Jünglinge die Hand, und stand auf, um ihm ein eben aufgeblühtes *Vergißmeinnicht* zu holen, das er an einen *Zypressenzweig* band und ihm brachte. Wunderlich rührte der Abendwind die *Wipfel der Kiefern*, die jenseits der *Ruinen* standen. Ihr dumpfes Brausen tönte herüber. Heinrich verbarg sein Gesicht in Tränen an dem Halse des guten

Sylvester, und wie er sich wieder erhob, trat eben der *Abendstern* in voller Glorie über den Wald herüber.¹⁴

Az atya a világot jelentő metaforikus kert ura és kertésze. Az anyák az új élet létrehozása után rommá válnak – akárcsak a nefelejcs, mely kétnyári virágként az első évben kihajt, majd a másodikban, amikor kivirágzik, anyanövényként elhal, és amely színével ugyancsak utal a kék virágra, melynek nyomába Heinrich útja elején elindul. Sylvester a zokogó Heinrichnek válaszként egy épp kivirágzó nefelejcsot ad, melyet egy ciprusághoz köt. Az elmúlás, a gyöngéd emlékezés és szeretetteljes búcsú virágát összekapcsolja a délszaki ciprussal, ami a halálra utal, de táplálja a túlvilági élet reményét, a halhatatlanságot is, mivel Isten kertjének növénye.¹⁵ Ezután érinti meg az (erdei)fenyő csúcsát az esti szél. Az északi féltekén honos örökzöld fa egyértelműen a halhatatlanságra utal. A fenyő az elhalt anyák romjain túl (*jenseits*), egy másik szférában – az örökkévalóban – honos. A Sylvester vállára boruló Heinrich képét az erdő fölött dicsfényben feltűnő esthajnalcsillag (*Abendstern*) zárja, ami a sziderikus szférára utal, és magában foglalja, feloldja az est és a nappal ciklikus dualitását, és a halálon túli egységet jelöli.

A szeretet mint végtelen ismétlődés az igazi – romantikus – poézis egyik alapeszméje, melyről a regény kapcsán Rudolf Haym a következőképpen nyilatkozik:

Die Liebe hatte er (Novalis) ja als diejenige Form des Sittlichen bezeichnet, welche die Möglichkeit der Magie verbürge. Sie ist ihm ebendeshalb die Seele des Romans. „Die Liebe“, sagt er, „hat von jeher Romane gespielt, oder die Kunst zu lieben ist immer romantisch gewesen“. Woher und warum? Das macht: „die Liebe ist das höchste Reale, der Urgrund; alle Romane, wo wahre Liebe vorkommt, sind Märchen, magische Begebenheiten.“¹⁶

¹⁴ I. m. 327–328. Kiemelés – H. G.

¹⁵ Vö. Ezékiel 31,8.

¹⁶ Rudolf Haym: Novalis: Heinrich von Ofterdingen. In Jost Schillemit (Hrsg.): *Deutsche Romane von Grimmselbhausen bis Musil*. Bd. III. Fischer Bücherei, Frankfurt/Hamburg, 1966, 127.